

COMUNICACIÓ

Xavier Roviró i Alemany: *La màgia de la paraula*

Els quatre paràgrafs que avui lleigeixo aquí sols volen ser unes senzilles reflexions sobre la poesia popular oral.

En l'any del centenari de la mort de Verdaguer deixeu-me començar parlant del poeta de Folgueroles. L'entusiasme per la cançó tradicional li venia, a Jacint Verdaguer, d'haver-se format sota l'ambient camperol de la seva comarca fins ben entrada la joventut. La plana de Vic tenia fama de ser un dels racons de Catalunya on s'havien conservat amb més fermesa les tradicions de l'antigor. El cançoner hi era present arreu: en la feina del camp, en els temps de lleure, en boca dels pastors, dels traginers, dels segadors, dels passavolants...

Són dues, doncs, les fonts bàsiques de formació del nostre poeta. Per un cantó, els estudis al Seminari de Vic el van posar en contacte amb la cultura clàssica i cristiana. Amb aquest utilitatge i amb una gran mesura d'esforç personal, podrà accedir al cercle d'idees del seu temps i del seu país: el Romanticisme cristià. La segona font, no menys essencial, és el seu coneixement de l'ús popular de la llengua, dels costums, de les llegendes pròpies..., en definitiva, del que habitualment s'anomena *folklore*. Verdaguer serà sempre home de frontera: es troba empès pels grans temes de la literatura universal, però els desenvolupa amb el gust propi del llenguatge popular. Un exemple força conegut en el trobem al primer cant de *Canigó*:

Lo dia de Sant Joan
n'és dia de festa grossa,
les nines del Pirineu
posen un ram a la porta,
d'ençà que una n'hi hagué
d'ulls blavencs i cella rossa,
tenia una estrella al front
i a cada galta una rosa.

L'assimilació de l'estil tradicional pot resultar més directa encara, ja siguin proemis:

Ara ve lo mes de Maig,
regalada primavera;
de totes les seves flors
mon Amor és la més bella
(«Amor», *Al cel*, OC, p. 771),

fórmules d'acabament:

La cançó qui treta l'ha,
la cançó qui l'ha dictada,
és un cançoner novell
nat al bell cor de la Plana
(«Lo tafetà», *Jovenívoles*, OC, p. 866),

o segments de discurs ben característics del cançoner popular:

Aixís que arriben al port
una nau va a pendre vela:
–Mariner, bon mariner,
tornau-nos a nostra terra
–No ho faré jo, fra Ramon,
lo senyor rei nos ho veda,
(«Sant Ramon de Penyafort», *Barcelonines*, OC, p. 829).

La seva poesia i la seva prosa són plenes de referències al món tradicional. El té com a objecte d'estudi i com a eina d'inspiració artística; sovint, amb el propòsit de tornar al poble allò que prové del poble. Un exemple és la cançó *El noi de la mare*. Verdaguer la coneix, n'agafa la música, en reserva alguna part de la lletra i la refà¹.

1. Pels volts del Nadal de 1871, ja l'ha acabada i escriu al seu amic Collell: «Estimat Jaume: començant pel títol de *Tam-pa-tan-tam*, que no he sabut com posar-lo i acabant pel “flor de lliri-lliri” de la nova cançó, [es refereix a la tornada de la *Cansó del rossinyol*] que sols ha vist Mn. Galceran, toca-hi i corregeix lo que vullas. Estampeu-les tot seguit, si pot ser, perquè si comencem d'esperar, de dia en dia me vindran temptacions de guardar-la per l'any vinent.» Poc després, l'impressor Ramon Anglada de Vic n'ha editat uns quatre o cinc mil fulls que amb el títol *Noves cançons de Nadal* aplega aquesta i altres cançons. Es ven a les esglésies i ermites del bisbat de Vic al preu d'un *quarto* cada exemplar.

Jo no sóc poeta ni rapsode, ni filòleg, ni lingüista; sóc senzillament un folklorista que, com a tal, m'he passat moltes hores conversant amb els meus informants. Les converses mantingudes han girat al voltant de temes ben variats, temes que abracen la totalitat dels vessants de la vida humana: vivències i anècdotes, supersticions i creences, rondalles i contes, remeis i oracions, rumors i llegendes, jocs i entreteniments, refranys i endevinalles, costums i tradicions, danses i corrandes, cançons i poesies.

Durant una conversa són moltes les estones que s'esmercen per a fer conèixer el nom d'una cosa, o la toponímia d'un indret, o el nom d'una persona, o com s'anomena una feina, o el nom d'una eina o d'una planta.

És molt important, doncs, conèixer el nom per a conferir-li existència; un cop sabem el nom tenim ja coneixement de la cosa anomenada.

Deixeu-me que posi una quantes exemples fruit tots de l'experiència:

Si a la pregunta: «Coneixes en Pep del Vilar» hi dónes resposta afirmativa, la conversa continua el seu procés i no queda tallada; en canvi, si és negativa s'intenta, la majoria de vegades, de fer conèixer l'individu en qüestió i s'obre un procés llarg i complicat de relacions de coneixences personals.

Un altre exemple: «Heu estat mai al serrat dels Tres Roures?» Si, quan l'informant et fa aquesta pregunta, respon que coneixes el lloc, automàticament segueix una narració referida a l'indret; en cas contrari segurament no la contarà o intentarà explicar on se situa el lloc.

I un darrer exemple: «Has collit mai l'herba de cop?» Si hi respon tot descrivint la planta, la conversa agafa un rumb més, podríem dir-ne, tècnic ja que formes part dels «entesos en la matèria».

Com hem vist en els exemples, conèixer el nom és posseir un cert poder, ja que el nom no és un signe independent sinó part integrant de la cosa.

El poder de la paraula resulta així força gran; el vast imperi que abasta arriba fins i tot als dominis sobrenaturals: amb ella l'home es pot enlairar a Déu (amb pregàries i oracions) o davallar a l'infern (amb renecs i malediccions).

També es troben en l'oralitat fórmules del llenguatge que denoten un cert poder màgic en l'arrel d'algunes paraules:

Per exemple, diem: «Jesús!», quan un eixabuira; «Déu perdoni i ajudi!», quan un vol començar a beure; «Bon profit!», quan s'eructa; «Sant Antoni!», quan un altre s'entrebanca.

Vist això i tornant a la poesia, observem que una simple paraula pren més poder i significat quan s'intercala en un vers, on les paraules estan fixades i regulades per un ritme. Quan en una conversa apareixen uns mots amb estructura poètica, produeix efectes més poderosos que en una narració no subjecta a la mesura i al ritme del vers. Les endevinalles, els conjurs, els refranys, les corrandes, les cançons, tenen un valor afegit que fan insubstituïbles cada una de les paraules que formen l'estructura, donant a cada una d'elles un poder encara més gran del que posseïen.

Deixeu-me posar alguns exemples molt significatius del valor, podríem dir-ne màgic, d'algunes fórmules poètiques. Tots els exemples són trets de l'oralitat. *Fórmula infantil*. «Poma, pera, / l'endevera, / crusquinyol, / duus dol»

Oracions. «*Tall fet, / de ferro fet, sigues curat, com les cinc llagues / de Crist Crucificat. (Tres parenostres a la Santíssima Trinitat. Se senya i persigna la ferida al compàs de l'oració).*»

«Una brossa tinc a l'ull, / si és de terra no la vull; / si és del cel, sí que la vull. / Qui me la traurà? / Maria Santíssima, que té bona mà / (Tres parenostres a la Santíssima Trinitat).»

Vers del final d'una rondalla. «*A darrere la porta / hi ha una bossa de confits / a on tots els llaminers / hi van a ficar els dits.*»

El paper que han representat les tradicions orals, i per damunt de tot la poesia popular i oral, en la història de la humanitat ha estat molt important; civilitzacions senceres, arcaïques i actuals, han sobreviscut principalment gràcies a la transmissió de la seva cultura per via oral².

2. Sigui dit de passada que cada dia que passa desapareixen del món desenes de llengües minoritàries, rebutjades i ofegades, mortes amb l'últim dels vells que la parlaven; són veus verges d'escriptura, que sols la memòria les defensava.

Vull acabar recordant uns personatges com els dictadors de cançons, els glossadors, els corrandistes o fins i tot molts dels actuals compositors de cançons que han estat uns anònims poetes populars. Sembla una paradoxa, però en molts casos aquests poetes no posseïen l'art de l'escriptura. Solien ser homes amb una reputada fama d'especialista a compondre cançons i per això se'ls encarregava que se n'inventessin una per a recordar un esdeveniment, per a acusar algú o per a avergonyir-lo.

Sr. Xavier Roviró.

COL·LOQUI

Carme Merchán: Una cosa només que serveix d'al·lusió al que després diré. M'ha agradat molt la idea que defenses sobre el poder del nom de les coses que has vist com a màgia. Després hi tornaré. M'ha agradat molt. Gràcies.

Dra. Carme Merchán.